

כֹּהֵן מִשׁוּחַ וְכֹהֵן מְרֻבָּה בַּגְּדִים

- א. עיקר גדולת הכהן הגדול - בריבוי בגדים או במשיחה?
- ב. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּתְרַבֵּה בַּבְּגָדִים בְּזִמְנֵי שֵׁשׁ שָׁמֵן הַמִּשְׁחָה
- ג. מְרֻבָּה בַּבְּגָדִים שֶׁעָבַר מִתְּפִקִּידוֹ
1. חִיבּוֹ בְּשִׁמּוֹנָה בַּבְּגָדִים
2. אִיסוּר נְשִׂיאת אֶלְמָנָה
- ד. כֹּהֵנָה גְּדוּלָה - קְדוּשַׁת הַגּוֹף וּמִיָּנוּי לַמְצוּוֹת

א. עיקר גדולת הכהן הגדול - בריבוי בגדים או במשיחה?

במשנה במסכת הוריות (יא ע"ב) שנינו: "אין בין כהן המשוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות", ומשמע שמעמדו של כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּתְרַבֵּה בַּבְּגָדִים זֶה לַמְעַמְדוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשָׁמֵן הַמִּשְׁחָה, אֲךָ יִשְׁנוּ דִּין מִיּוֹחַד בְּפֶר הַבָּא עַל כָּל הַמְצוּוֹת הַזּוֹקֵק אֶת שָׁמֵן הַמִּשְׁחָה.

כך משמע גם מדרשת הספרא (אמור, פרשתא ב, פרק א, אות ו) על הנאמר אצל הכהן הגדול: "ומן המקדש לא יצא... כי נזר שמן משחת אלוהיו עליו אני ה'" (ויקרא כא, יב): "כי שמן משחת א־להיו עליו" - אין לי אלא משוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין? תלמוד לומר: 'כי נזר' שמן משחת אלוהיו עליו אני ה', להגיד מה גרם. הרי שקדושת הכהן הגדול נגרמה בעקבות הבגדים ולא בעקבות המשיחה.

1. המילה נזר לא קיימת בחלק מהגירסאות, ועיין בביאור החפץ-חיים לספרא שמצדד בהוספת המילה (כלשון הפסוק) משום שעיקר דרשת הספרא מתבססת על כך שהמילה נזר משמעותה היא הבגדים המייחדים את הכהן הגדול.
הערת עורך (ב.א): נראה שלפי הגרסאות שאינן גורסות מילה זו, משמעות המילים "להגיד מה גרם" היא שמשיחת אהרון ובניו שרירה ועומדת עד סוף כל הדורות, גם אם צאצאיהם לא נמשחו. לפי הבנה זו, המילים "כי נזר שמן משחת א־להיו עליו" הן בבחינת טעמא דקרא, ולא ניתנו להידרש ולמעט מי שלא נמשח.
לשון זו - "להגיד מה גרם" - מצויה בדרשות חז"ל רבות בהוראה דומה, למנוע דיוק הלכתי מיתור המילים, ראו למשל: ספרא אמור פרשה א, א על הפסוק "וקדשתו כי את לחם א־להיו הוא מקריב": "ומנין [ש]אם אינו רוצה דפנו [=יסרהו]? ת"ל 'וקדשתו', בעל כורחו, 'כי את לחם אלוהיו הוא מקריב' - להגיד מה גרם, 'קדוש יהיה לך' - לרבות בעלי מומים, 'כי קדוש אני ה' מקדישכם' - להזהיר בית דין על כך". גם בפסוק זה נדרשת כל מילה, ומצופה היה לכאורה שאיסורי חתנות של כהונה לא יחולו על מי שאינו מקריב בפועל את לחם אלוהיו! ולכן באה דרשת הספרי לומר, שמילים אלו אינן לדרשה אלא לטעמא דקרא, ואין ללמוד מהן כל מיעוט.

והנה בגמרא במסכת כריתות (ה ע"ב) מובא: "ואפי' כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה, מנלן? דכתיב 'והכהן המשיח תחתיו מבניו', נימא קרא והכהן שתחתיו מבניו, מאי המשיח? הא קא משמע לן דאפי' מבניו ההוא דמשח הוי ככהן גדול ואי לא משח לא הוי כהן גדול". הרי שללא המשיחה אין הכוהן נעשה כוהן-גדול, ולפיכך יש צורך למשוך כל כהן גדול מחדש ולא להסתמך על משיחת אבותיו, ולכאורה הדבר סותר לפתיחה בה הסקנו שהמשיחה אינה זו שמגדירה את הכוהן ככוהן-גדול.

ב. כוהן גדול שנתרבה בבגדים בזמן שיש שמן המשחה

מדברי הגמרא "ואי לא משח לא הוי כהן גדול" משמע לכאורה שכאשר יש שמן משחה אזי המשיחה מעכבת את ההקדשה, ורק כאשר אין שמן אז הקדשת הכוהן הגדול חלה בריבוי בגדים. כך ניתן לכאורה לדייק מלשון הרמב"ם (כלי המקדש ד, יב):

ואם אין שם שמן המשחה מרבין אותו בכגדי כהונה בלבד, שנאמר: "אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים". כשם שמתרבה בשמן המשחה כך מתרבה בכגדים.

וכך כתב הרב יששכר בער אילנבורג זצ"ל בספרו באר שבע (הוריות יג ע"א ד"ה משוח בשמן המשחה): "מעכב המשיחה, שלא היה מתמנה כהן גדול בזמן שהיה שמן המשחה עד שנמשח". אמנם הרדב"ז על ההלכה המצוינת ברמב"ם כתב:

דהאי [=משיחה בשמן המשחה] או האי [=הקדשה בריבוי בגדים] קאמר. ומדאקדים קרא שמן המשחה משמע שאם יש שמן המשחה מרבין בו לכתחילה.

הרי שהבין הרדב"ז בדעת הרמב"ם שמשיחה בשמן המשחה אינה מעכבת גם כאשר הוא קיים, והיא אינה אלא דין שצריך לעשותו לכתחילה.² ולקמן (פרק ד) נעמוד על ביאור לשון הגמרא בכריתות על פי שיטתו.

ובספרא שמיני (סוף מכילתא דמילואים) על הפסוק (ויקרא י, ז) "ומפתח אהל מעד לא תצאו... כי שמן משחת ה' עליכם" נאמר: "כי שמן משחת ה' עליכם – מה ת"ל? יכול אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה אם יצאו בשעת עבודה חייבים מיתה, מנין לכהנים של כל הדורות? ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם", ופירש שם הראב"ד: ש"משחת" היינו מרובה בבגדים מדכתיב (שמות כט, כט): "ובגדי הקודש אשר לאהרן יהיו לבניו... למשחה בהם ולמלא בהם את ידם". ומשמע שריבוי הבגדים הוא המשיחה לדורות, ולא השמן.

ובקרבן אהרן (לספרא אמור, שם) דייק זאת מדכתיב "כי נזר שמן משחת וכו'" ולא "כי נזר משחת שמן עליו", משמע שהמשיחה (בבגדים) היא עניין בפני עצמו.

2. לפי הריטב"א (מכות יא ע"א) אף בזמן שהיה שמן משחה ישנה אפשרות שקידוש כוהן גדול יהיה לכתחילה בריבוי בגדים בלבד, כגון כאשר כוהן גדול נעדר באופן זמני, שאז מינוי המחליף הזמני לא יהיה במשיחה אלא בריבוי בגדים בלבד.

אמנם פשט דברי הגמרא (הוריות יג ע"א) "משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים", וכן פשט הגמרא במסכת נזיר (דף מז) המכריעה שכוהן משוח וכוהן מרובה בגדים שפגעו במת מצווה יטמא מרובה הבגדים מעידים על תקופה שבה היה שמן המשחה ובכל זאת היו כוהנים גדולים שלא נמשחו וגדולתם נעשתה על ידי ריבוי בגדים. כך אכן כתב הריטב"א (מכות יא ע"א):

פירש רש"י ז"ל, משוח בשמן המשחה הם כהנים גדולים שהיו עד זמן יאשיהו שנגנז השמן בימיו... ולפי זה לא משכחת כהן משוח וכהן מרובה בגדים בזמן אחד. וקשה, דהא איבעיא לן לקמן במיתת כולן חוזר או במיתת אחד מהם, אלמא משכחת להו בדור אחד. ובמסכת הוריות אמרו משוח בשמן המשחה קודם לפדות למרובה בגדים ואמרינן נמי בנזיר יטמא מרובה בגדים ואל יטמא משוח בשמן המשחה.

הסוברים ששמן המשחה מעכב יצטרכו להעמיד את הגמרא בהוריות באוקימתות דחוקות כפי שהציע הרא"ש בתוספותיו בסוגיה בהוריות,³ ועיין בבאר שבע שם.

ג. מרובה בגדים שעבר מתפקידו

1. חיובו בשמונה בגדים

מובא במסכת יומא (יב ע"ב):

תנו רבנן: אירע בו פסול ומינו אחר תחתיו – ראשון חוזר לעבודתו, שני כל מצות כהונה גדולה עליו, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט.
אמר רבי יוסי: מעשה ביוסף בן אלם בציפורי שאירע בו פסול בכהן גדול ומינוהו תחתיו ואמרו חכמים ראשון חוזר לעבודתו שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט, כהן גדול משום איבה, כהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורדין.

על שיטת רבי יוסי תמהו התוספות (שם ד"ה כהן) שמשמע שאלמלי הטעם של איבה יכול היה הכוהן שעבר לעבוד בשמונה בגדים. אם כן מדוע היה צורך לשלול ממנו את העבודה ככהן הדיוט מטעם "מעלין בקודש ואין מורדין", והלא גם ללא טעם זה יש לאסור עליו עבודה בארבעה בגדים, שכן לכאורה מי שראוי לשמונה בגדים ועובד בארבעה בגדים הרי זה כמחוסר בגדים! ותירצו התוספות, שהחלטה להעבירו מפקיעה ממנו את קדושתו שכן

3. וזו לשונו של הרא"ש: "כגון שאירע קרי לכהן גדול קודם שנגנז שמן המשחה ומשחו אחר תחתיו ומת כהן גדול ומינו אחר תחתיו אחר שנגנז שמן המשחה".

"כהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה" ועל כן היתה הוה אמינא שיכהן ככהן הדיוט בארבעה בגדים ולא ייחשב כמחוסר בגדים.

על דברי התוספות הללו הקשה בעל השאגת-אריה בספרו גבורת ארי:

מכל מקום קשיא לי, דהא ודאי כהן גדול אף על גב דעבר ממשחתיה אכתי בקדושתיה קאי, דהא תנן בפ"ג דהוריות (ט ע"ב) משוח שעבר ממשחתו ואחר כך חטא, וכן נשיא שעבר מגדולתו ואחר כך חטא, כהן משיח מביא פר והנשיא כהדיוט. ומייתי לה התם מקרא. אלמא משוח אע"פ שעבר אכתי בקדושתיה קאי ומשום הכי מביא פר כדמעיקרא! ושם בפ"ג (יב ע"ב) מיבעי לרב פפא: משוח שנצטרע מהו באלמנה ופשט לה מדתניא אין לי אלא עבר מחמת קריו עבר מחמת מומו מנין תלמוד לומר והוא, וש"מ מהא דאפילו עבר מחמת מומין וצרעת דאינו ראוי לעבודה כלל לעולם אפילו הכי בקדושתיהו קיימי!

הרי שעדיין חלות דיני הכהן הגדול חלה על הכהן שעבר וכיצד היתה הווא-אמינא שיעבוד בארבע בגדים בלבד?⁴

2. איסור נשיאת אלמנה

בגמרא (הוריות יג ע"א) מובא:

משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים, מרובה בגדים קודם למשיח שעבר מחמת קריו, משיח שעבר מחמת קריו קודם למשיח שעבר מחמת מומו, משיח שעבר מחמת מומו קודם למשוח מלחמה...

והנה לכאורה חסר ברשימה זו כוהן מרובה בגדים שעבר, וכפי שהעיר על כך הרא"ש שם בתוספותיו. ומלשון הרמב"ם (כלי המקדש ד, יט) שבהביאו את סדר הקדימויות הוסיף וכתב "נמצאו הכהנים תמיד שמונה מעלות זו למעלה מזו" – משמע שאין פרט נוסף ששיירה הרשימה בגמרא. בנוסף, נראה שלשון הרמב"ם "ומרובה בגדים העומד לשרת קודם למשוח שעבר" מראה שהוא בכוונה לא מתייחס למעמדו של מרובה בגדים שעבר, ואף בהמשך ההלכה לא הביאו הרמב"ם. יש אם כן לברר מדוע אין התייחסות למרובה בגדים שעבר מחמת טומאה ומחמת מום.

4. הגבורת-ארי השיב שם שהאמירה מעלין בקודש היא המקור לכך שכל מצוות הכהונה הגדולה חלות על הכהן שעבר וללא סברא זו אכן היתה הו"א שיעבוד בארבעה בגדים. בענ"ד ביאור זה קשה, שכן לפי זה לא מובן מדוע למדה הגמרא (הוריות יב ע"ב) את חיוב הכהן שעבר במצוות הכהונה הגדולה מהריבוי "והוא אשה בבתוליה יקח" ולא הביאה את הסברא של "מעלין בקודש"? ובשם הגר"ח מבריסק (חידושי הגר"ח החדש על הש"ס, מהדורת מישור עמ' צט-קא) מובא כי משיחת השמן אינה סרה בעת הסרת המינוי בפה, ורק מינויו בפועל סר בפה. על כן המצוות שנוהגות מטעם המשיחה ממשיכות לחול על הכהן שעבר, ודינו כדיון כהן משוח מלחמה שאינו ממונה לכהן גדול אך כן נמשח (לא פורע ולא פורס, אינו מטמא לקרובים מוזהר על הבתולה ואסור באלמנה).

והנה הגאון הרוגוצ'ובר (צפנת פענח, איסורי ביאה יז, א) חידש בדעת הרמב"ם כי רק כוהן שנמשח בשמן המשחה אסור באלמנה אף לאחר שעבר מכהונתו, אך מרובה בגדים שעבר מכהונתו מותר באלמנה כשאר כוהן הדיוט. לדברי הרוגוצ'ובר, בהבנתו את הרמב"ם, התעלמות הגמרא מכוהן משוח מלחמה שעבר היא בדווקא, כי רק קדושתו של כוהן משוח בשמן נשארת אף לאחר שעבר ממשיחותו. את הבנתו ברמב"ם הוא מדייק מלשונו בפירוש המשניות (הוריות פ"ג מ"ב) "כהן גדול אף על פי שעבר במום או מחמת זקנתו או כיוצא בזה הרי הוא נשאר בקדושתו כי שמן המשחה שניתן עליו אין פעולתו בטלה".⁵

ד. כהונה גדולה - קדושת הגוף ומינוי למצוות

בטעם החילוק בין כוהן משוח שעבר לבין מרובה בגדים שעבר, כתב הרוגוצ'ובר:

כשנתרבה נעשה עליו שם קדושת כהן גדול לעניין קרבנות וכדומה... כשנמשח נעשה עליו קדושת הגוף לעולם.

שמן המשחה הוא המקדש את גופו של הכוהן הגדול וממילא אף כשיוסר תפקידו תישאר קדושתו.⁶ לעומתו, מרובה הבגדים התקדש רק מטעם כהונתו בפועל עם בגדי כהונתו, ועל כן כשסר מינויו (ואפילו בפה כדברי התוספות ביומא) סרה קדושתו.

חילוק זה מתיישב היטב עם דברי הגר"ח מבריסק שהובאו דבריו לעיל כי המשחה היא זו שממשיכה בקדושתה אף לאחר שהמינוי בפה הסיר את קדושת המינוי לעבודה.

בדברינו יש תשובה גם לקושיית השאגת-אריה שהובאה לעיל. אכן אצל מרובה בגדים סר המינוי בפה, ומרובה בגדים שהוסר מינויו מעיקר הדין היה אמור לשמש בארבעה בגדים כדברי התוספות. כל המקורות המראים שהקדושה נשארת אף לאחר שעבר הכוהן הגדול מעבודתו ("משוח שעבר ממשיחותו ואחר כך חטא מביא פר" "משוח שניצטרע... בקדושתיהו קיימי"), שמהם הקשה השאגת-אריה, מדברים בכהן משוח ולא במרובה

5. הרוגוצ'ובר נשאר בצ"ע לגבי דין החזרת הרוצח בשגגה שבו משמע ברמב"ם (הל' רוצח פ"ז ה"ט) שאף מרובה בגדים שעבר מחזיר את הרוצח. אמנם נראה שאין קושי בדבר. בניגוד לדיני הכהונה המתיהיחים לכוהן עצמו, החזרת הרוצח היא דין ברוצח וכפי שדרשה הגמרא (מכות יא ע"ב) כי שעת גמר הדין של הרוצח היא המגדירה מי הוא הכוהן הגדול שיחזיר את הרוצח מעיר המקלט. ממילא כאשר הכוהן מרובה הבגדים סרה קדושתו לא חלים עליו יותר דיני הכהונה הגדולה, אך מצד הרוצח לא השתנה דבר בעת הפקעת הקדושה מהכוהן. על כן כיון ששעת גמר הדין היא שהגדירה את הכוהן שבאותו זמן עדיין היה מרובה בגדים מיתתו של כוהן זה כן מחזירה את הרוצח לארצו. אכן אם התמנה כוהן גדול לאחר גמר דין הרוצח ואז עבר מגדלתו, אזי במותו אין הוא מחזיר את הרוצח (חזון איש, חושן משפט, ליקוטים סימן כג על גמרא מכות יא ע"ב).

6. בספרי 'ממלכת כהנים' (עמ' סב-סג) מבואר החילוק בין משיחת כוהן גדול המקדשתו בקדושת הגוף לבין משיחת מלך המקדשת את הממלכה. חילוק זה בא לידי ביטוי בדברי הראי"ה קוק זצ"ל ביחס לשילטון לא מלוכני (משפט כהן סי' קמד, סעיף טו).

בגדים, ואילו התוספות דיברו על כוהן גדול שהתמנה בפה, שדינו כמרובה בגדים, ולא דיברו על כוהן גדול שנמשח בשמן המשחה.

שמה זו היא כוונת הגמרא בכריתות בה התקשינו בפתיחת הדברים. אכן למרובה בגדים מתקיימת קדושת הקרבת קרבנות והעבודה בקודש,⁷ אמנם, הכוהן עצמו בגופו נשאר ככוהן הדיוט כל עוד לא נמשח בשמן "ההוא דמשח הוי כהן גדול ואי לא משח לא הוי כהן גדול".

שתי בחינות אלו מצויות הן בקדושת הכוהן הגדול – קדושת שמיים בגופו הבאה על ידי שמן המשחה המקדשתו להיות חלק ממערכת המקדש ככלים שנמשחו, וקדושת הבגדים שבאים כתוספת חיצונית לכוהן הגדול ומכשירים אותו להקריב את קרבנות הכוהן הגדול.

נראה שחלוקה זו רמוזה בדברי הפייטן בפיוט "אתה כוננת" הנאמר בחלק מהקהילות בסדר העבודה ביום הכיפורים:

אהרן קדוש ה' לשרתך קדשת [=קדושת אהרן בגופו], פארתי בכגדי שרד
ובקרבתיו הפר כעסך [=ריבוי הבגדים ועבודת הקרבנות].

7. אחי מורי, הרב מנשה וינר, במאמרו "כהניך ילבשו צדק" (מנחה לאי"ש עמ' 364-371) הרחיב והראה כיצד בגדי הכהונה משייכים את הכוהן למזבח. מתאימים דבריו לדברינו המראים שקדושת הכוהן הגדול בפן עבודת הקרבנות חלה על ידי הבגדים. להרחבה בעיקרון זה ניתן לעיין בספרי בחסד יבנה עמ' קעח-קפג.

המועדים

במקדש

